

АНОТАЦІЯ

Ковальчук С.В. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

Дисертація присвячена питанням аналізу правових засад взаємодії громадянського суспільства й держави в умовах становлення демократичної правової держави в Україні; проаналізовано основні форми такої взаємодії, визначено проблеми та запропоновано напрямки реформування й удосконалення такої взаємодії.

Із метою наукового визначення теоретично-методологічних основ правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади проаналізовано наукові праці українських і зарубіжних учених, які досліджували відповідні зв'язки на різних етапах становлення права й держави. Констатовано, що проблемами громадянського суспільства та його взаємодією з органами публічної влади займалися і продовжують займатися вчені різних галузей знання (філософи, політологи, правники тощо).

Визначено, що методологія дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні – це система підходів, принципів, методів і напрямків наукового дослідження правових засад такої взаємодії, її специфіки та практичної реалізації.

Встановлено, що методологія дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні складається з таких груп методів

дослідження: загальні методи мислення; загальнонаукові методи; міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи.

Запропоновано дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні здійснювати за допомогою загальних методів мислення: індукції, дедукції, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, аналогії, формалізації та моделювання; загальнонаукових методів пізнання: діалектичного, структурно-функційного, системного, історичного та порівняльного; міждисциплінарних: статистичного, конкретно-соціологічного – та спеціальних: формально-юридичного, спеціально-юридичного, герменевтичного методів.

Визначено, що до методології досліджень правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні, крім різних груп методів, входять також і принципи наукового пізнання: принцип об'єктивності, принцип науковості, принцип наступності, принцип повноти і всебічності, принцип історизму, принцип конкретності, принцип комплексності та основні напрямки дослідження.

Проаналізовано, що сучасне громадянське суспільство – це не лише суспільство вільних індивідів, але й суспільство, побудоване на правомірних (справедливих) відносинах. Підтверджено, що визнання зв'язку між правом і справедливістю є складовою європейської правової традиції, починаючи з античних часів.

Взято до уваги те, що базовим елементом громадянського суспільства є його незалежні самоврядні інститути, які, взаємодіючи з органами державної влади, виконують важливі легітимувальні функції як усередині суспільства, так і в процесі його взаємодії з органами державної влади. Встановлено, що по-перше, інститути громадянського суспільства є гарантами непорушності особистих прав громадян, дають їм упевненість у своїх силах, слугують опорою у їх можливому протистоянні з державною владою. По-друге,

громадянське суспільство є засобом самовираження громадян, їх самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів. По-третє, інститути громадянського суспільства систематизують, впорядковують, надають урегульованості протестам і вимогам людей, які в іншому разі могли стати руйнівними, і в такий спосіб створюють сприятливі умови для функціонування державної влади. По-четверте, ці інститути виконують функцію захисту інтересів певної групи в її протиставленні з іншими групами інтересів і завдяки цьому кожна група отримує шанс «бути почутою нагорі» владної піраміди. По-п'яте, інститути громадянського суспільства здійснюють ефективний контроль за формуванням і функціонуванням органів державної влади, встановлюючи межі їх компетенції.

Подано авторське визначення громадянського суспільства як об'єднання вільних осіб, які є правосвідомими членами суспільства й реалізують свої основні невід'ємні права і свободи через добровільно сформовані громадянські інститути, які діють на самоврядних засадах у межах Конституції й законів України. Резюмовано, що ефективність функціонування громадянського суспільства безпосередньо пов'язана з процедурою взаємодії з органами публічної влади.

Запропоновано до ознак публічної влади відносити такі: публічний інтерес, що виражається у спрямованості на вирішення суспільних, публічно-політичних та вольових відносин; легітимність; транспарентність; безперервність функціонування; функціонування через правові форми й інститути; екстериторіальність, особливий суб'єктний склад, що включає органи державної влади, місцевого самоврядування, посадові особи держави, наділені владними повноваженнями, фізичні та юридичні особи, громадянське суспільство.

Обґрунтовано, що поняття публічної влади слід розуміти як вид суспільно-політичної, суверенної, легітимної влади, в основі якої лежить публічний інтерес і безособовий характер, що виражається у системі суспільних, публічно-політичних, вольових відносин, які виникають між

органами і посадовими особами держави (наділеними владними повноваженнями), фізичними та юридичними особами, що в своїй основній масі є суб'єктами громадянського суспільства (які делегують органам і посадовим особам держави свої повноваження) на основі публічного права й закону.

Запропоновано авторську концепцію системи принципів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади. Її складають три групи принципів: ідеологічні (світоглядно-філософські), загальноправові та предметно-інституційні. До ідеологічних (світоглядно-філософських) принципів необхідно віднести принципи гуманізму, демократії, справедливості, свободи, відкритості, плюралізму. До загальноправових принципів – принцип верховенства права, законності, правової рівності, пропорційності, субсидіарності. Предметно-інституційні принципи включають принцип довіри, громадської участі, підзвітності та відкритості, добровільності та самоврядності.

Підкреслено, що, крім принципів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади, розглядаючи питання правових засад такої взаємодії, необхідно також говорити про нормативне вираження змісту цих принципів у конкретних нормативно-правових актах.

Встановлено, що в дослідженні форм реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади потрібно застосовувати широкий підхід, згідно з яким реалізація таких засад можлива через: 1) діяльність різного роду об'єднань громадян (політичних партій, громадських, благодійних, релігійних організацій, професійних та творчих спілок тощо); 2) учасницьку (партисипативну) демократію (референдуми, громадські ради, консультації з громадськістю та ін.); 3) реалізацію положень статутів територіальних громад (загальні збори громадян, громадські слухання, місцеві ініціативи, громадські бюджети та ін.). На цій основі запропоновано авторську класифікацію форм реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади.

Доведено, що в сучасних реаліях українського державотворення створення й діяльність ефективних, дієвих та ідеологічних політичних партій сприятиме розвитку громадянського суспільства й водночас ставатиме провідною формою його взаємодії з органами публічної влади. Своєю чергою, така ж діяльність громадських організацій розвиватиме громадську активність і ставатиме ефективною формою контролю за діяльністю органів публічної влади.

Акцентовано увагу на тому, що побудова демократичної правової держави, однією з головних ознак якої є свобода совісті й віросповідання, у контексті створення незалежної православної церкви в Україні, нового, потужного інституту громадянського суспільства, вимагає якнайшвидшого приведення державно-релігійних відносин до визнаних міжнародних стандартів.

Підтверджено, що партисипативна (учасницька) демократія як вид демократії не завжди спричиняє прямі правові наслідки, а тягне за собою обов'язок органів публічної влади або розглянути якесь питання, або іншим чином відреагувати на думку громадськості.

Визначено, що активна діяльність інститутів громадянського суспільства у взаємодії з органами і посадовими особами органів місцевого самоврядування повинна відбуватися на етапах розробки концепції статуту, його експертизи, консультативно-дорадчої роботи, фахового обговорення проєкту з різними політичними й громадськими об'єднаннями, проведення масових публічних слухань проєкту статуту територіальної громади, формування його іміджу та контролю за реалізацією його положень.

Зосереджено увагу на тому, що основною проблемою належної реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні є відсутність на рівні положень Основного закону окремого розділу, який би стосувався громадянського суспільства і принципів його взаємовідносин з органами публічної влади.

Визначено, що проблеми взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні виникають у питаннях правового статусу й діяльності політичних партій, громадських, релігійних та інших організацій, формах партисипативної (учасницької) демократії на загальнодержавному й локальному (місцевому) рівнях, особливо в контексті реалізації положень статутів територіальних громад.

На основі аналізу проблем реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні розроблено пропозиції з реформування й удосконалення механізмів такої взаємодії.

Зазначено, що на сьогодні всі проблеми реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні слід долати новітніми формами взаємодії, взаємоконтролю, взаємодопомоги та співпраці за принципом «горизонтальних», партнерських відносин. Такий процес стане позитивним прикладом раціональних, конструктивних відносин, заснованих на взаємній довірі, принципах демократії, верховенства права та пріоритету прав людини.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, партисипативна демократія, публічна влада, органи публічної влади, правові засади, громадські об'єднання, взаємодія.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ковальчук С. В. Про правові основи громадянського суспільства та його взаємодії з органами публічної влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 4. № 865 (14). С. 90–97.

2. Ковальчук С. В. Проблема визначення поняття публічної влади в теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 4. № 884 (16). С. 47-51.

3. Ковальчук С. В. Правові форми взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади. *ECONOMIC AND LAW PARADIGM OF MODERN SOCIETY : зарубіжний науковий журнал*. 2018. № 2. С. 91–96.

4. Ковальчук С. В. Правові засади взаємодії релігійних організацій та органів публічної влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. Том 1. С. 27–32.

5. Ковальчук С. Взаємодія громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики статутного регулювання. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 1, vol. 2. P. 248–253.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ковальчук С. В. Законодавче регулювання взаємодії громадських об'єднань та органів публічної влади. *Теорія і практика конституціоналізму : український та зарубіжний досвід* : матеріали Третьої науково-практичної конференції (Львів, 19 травня 2017 р.). Львів : ННІПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 74–78.

7. Ковальчук С. В. Про правову природу громадянського суспільства та його визначення в теорії права і держави. *Право та держава у метаантропологічній проекції сучасності* : матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 27 квітня 2017 р.). Львів : ННІПП НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 77–82.

8. Ковальчук С. В. До питання про поняття публічної влади. *Малиновські читання* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Острого, 17 листопада 2017 р.). Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. С. 41–42.

9. Ковальчук С. В. До питання про правові форми взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: зб. матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції Національного Університету «Львівська політехніка» (Львів, 27 квітня 2018 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 78–82.

10. Ковальчук С. В. Правовий аналіз положень статутів територіальних громад щодо взаємодії громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи*: зб. матеріалів учасників Першої наук.-прак. конференції Нац. ун-т «Львівська політехніка» (Львів, 19 квітня 2019 р.) / упоряд. І. Софінська; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львівська Політехніка», Навч.-наук. ін-т права та психології. Львів: Каменяр, 2019. С. 53–57.